

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยชิ้นนี้มีแนวทางในการศึกษาการรับรู้ของปัจเจกที่มีต่อกายภาพของเมือง จึงอาศัยกรอบแนวคิดในกลุ่มทฤษฎีจิตวิทยาเกสตัลท์ ที่ให้ความสนใจในกระบวนการรับรู้และกระบวนการรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวปัจเจกโดยให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการรับรู้ต่างๆ ที่อยู่ในปรากฏการณ์หนึ่งๆ ทั้งหมด¹ ซึ่งได้แตกแขนงไปสู่ทฤษฎีต่างๆ ที่เป็นการศึกษาปรากฏการณ์การรับรู้ระหว่างกายภาพและปัจเจก ดังนั้นในการคลี่คลายไปสู่งานวิจัยนี้ จึงต้องมีการศึกษาทฤษฎีและเอกสารเพิ่มเติม สามารถจำแนกออกเป็น 3 ส่วนดังนี้ ส่วนที่ 1 เป็นการศึกษากายภาพของพื้นที่ถนนราชดำเนิน พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ ตั้งแต่เริ่มการสร้างเมืองจนมาถึงปัจจุบัน โดยศึกษากลุ่มเอกสาร งานวิจัยที่อ้างอิงถึงสภาพทางกายภาพของเมือง เพื่อให้เข้าใจถึงกายภาพของพื้นที่ศึกษาตลอดจนความสำคัญองค์ประกอบของเมืองต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ศึกษา รวมไปถึงการค้นคว้าทางด้าน กฎหมาย นโยบาย เพื่อให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลง การควบคุม การทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาในปัจจุบัน ที่จะเป็นพื้นฐานที่นำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการพัฒนาพื้นที่ศึกษาในรูปแบบนโยบาย ส่วนที่ 2 ศึกษาทฤษฎีจิตวิทยาเกสตัลท์ ที่เกี่ยวข้องกับจินตภาพ (Image) ที่นำไปสู่ทฤษฎีจินตภาพของเมือง (The Image of the City) โดยเควินลินช์ (Kevin Lynch) โดยในการศึกษาทฤษฎีจินตภาพของเมืองนั้นจะเน้นบางกลุ่มที่มีความสำคัญและมีความเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาวิจัยนี้ ดังเช่น ใจความหลักของทฤษฎีจินตภาพของเมือง วิธีการศึกษา วิธีการวิเคราะห์ ตลอดจนตัวอย่างงานวิจัยที่ได้นำทฤษฎีของลินช์มาปรับใช้ในประเทศไทย ส่วนที่ 3 จะเป็นส่วนทฤษฎีและงานวิจัยที่เป็นการต่อยอดจากการศึกษาของลินช์ จากการเลือกกลุ่มที่สนใจเรื่องกายภาพของเมือง ที่เป็นการขยายความทฤษฎีของลินช์ ซึ่งจะนำไปสู่วิธีการศึกษาและการวัดผล อันประกอบไปด้วยกลุ่มการศึกษาตัวแปรในการศึกษาจินตภาพ การเก็บข้อมูลจินตภาพ การศึกษาคุณลักษณะทางกายภาพ การศึกษาลักษณะทางกายภาพและความพึงพอใจ โดยบทสรุปของการศึกษางานวิจัยและทฤษฎีทั้งหมดจะนำไปสู่การสร้างกรอบการศึกษาเพื่อการทำงานวิจัยต่อไป

¹ กัธริ กุลชล. (2545). การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร-การติดตามหาคำตอบในรอบ 40ปี. (หน้า 209). พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

2.1 การศึกษากายภาพของพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ภายในกรอบสี่เหลี่ยมคูเมืองของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในแง่ประวัติศาสตร์เนื่องจากเป็นพื้นที่จุดเริ่มต้นในการสร้างเมืองเชียงใหม่ที่มีอายุยาวนานมากกว่า 700 ปี² เมื่อเริ่มสร้างเมืองเชียงใหม่โดยพระยามังราย³ นั้น นอกจากการเลือกทำเลที่ตั้งแล้ว อิทธิพลความเชื่อตาม ทักษาเมือง ได้ถูกใช้เป็นแบบแผนในการสร้างเมือง⁴ อีกด้วย ซึ่งอธิบายได้ว่า เมืองเชียงใหม่ มีทิศสำคัญ 8 แขน ประกอบด้วย เศษ ศรี มูล อุตสาหะ มนตรี กาละกนิณี บริวาร และอายุ ไล่เรียงตามลำดับไปตั้งแต่ทิศเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วนตามเข็มนาฬิกาไปจนครบ 8 ทิศ แขนหลัก ล้อมรอบศูนย์กลางอันเป็นที่ตั้งของเสาอิทธิพลบริเวณกลางเวียง ซึ่งเปรียบเป็นศูนย์กลางจักรวาลในระบบคิด จากความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดแบบแผนการใช้พื้นที่ส่วนต่างๆ ของเมือง ตามความหมายของทิศในระบบความเชื่อทักษาเมืองดังกล่าว เช่น ประตูท่าแพซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ถือเป็นทิศมูลเมือง เปรียบเสมือนเป็นหน้าเมืองที่หันออกสู่ลำน้ำปิงเหมาะกับการคมนาคมและทำการค้า⁵ ในระยะแรกซึ่งเมืองมีพื้นที่ตลาดอยู่บริเวณลานหน้าวัดพระสิงห์ห้วยมาวิหารเรื่อยมาจนถึงบริเวณสี่แยกกลางเวียง ทำให้เกิดแกนของการสัญจรจากประตูท่าแพไปจรดพื้นที่ตลาดหน้าวัดพระสิงห์ห้วยมาวิหาร หรือจากทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตกของเมือง และมีความสำคัญยิ่งขึ้นในปลายรัชสมัยพระเจ้าตากสิน ที่ได้มีการค้าโดยใช้เส้นทางลำน้ำปิงในการคมนาคมเป็นสำคัญ⁶ ในขณะที่แกนทางสัญจรกลายเป็นเส้นทางหลักของการเข้าสู่เมือง พื้นที่ตลอดสองข้างทางและโดยรอบของแกนทางสัญจรนั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนเริ่มจากการเข้ามาแทรกแซงของกรุงเทพฯ หลัง พ.ศ. 2397 ทำให้แบบแผนการใช้พื้นที่เดิมของเมืองที่มาจากระบบความเชื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว⁷ การแทนที่วังเดิมของเจ้านายฝ่ายเหนือที่

² คณะกรรมการตรวจสอบและสืบค้นดวงเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่. (2537). *จดหมายเหตุการค้นตรวจสอบและสืบค้นดวงเมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่*. (หน้า 10). เชียงใหม่ : เชียงใหม่ ส.ทริพย์การพิมพ์.

³ สม โชติ อ่องสกุล. (2539). *ผังเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต อดีตและอนาคต : 700 ปีสถาปัตยกรรมล้านนาสู่อุทยาน*. (หน้า 1). เชียงใหม่ : กรมวิชาการสถาปนิกล้านนา.

⁴ สม โชติ อ่องสกุล. (2539). *ผังเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต อดีตและอนาคต : 700 ปีสถาปัตยกรรมล้านนาสู่อุทยาน*. (หน้า 3).

⁵ สม โชติ อ่องสกุล. (2539). *ผังเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต อดีตและอนาคต : 700 ปีสถาปัตยกรรมล้านนาสู่อุทยาน*. (หน้า 3).

⁶ ทวีศักดิ์ เกียรติวิระศักดิ์. (2547). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดผังเมืองเก่า เมืองเชียงใหม่และสุโขทัย : สอภุมิ 1 รวบรวมความรู้ภูมิปัญญาวิถีไทย*. (หน้า 77-94). เชียงใหม่ : โรงพิมพ์พงษ์สวัสดิ์.

⁷ อิศรา กันแดง. (2533). *การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ย้ายออกไปนอกกรอบสี่เหลี่ยมคูเมืองด้วยศูนย์ราชการ ประกอบกับการจัดกรรมสิทธิ์และระเบียบที่ดินในปี พ.ศ. 2444⁸ ทำให้พื้นที่ส่วนบุคคลมีขนาดเล็กลงและเกิดขึ้นจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดการใช้สอยที่มีความหลากหลายและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ แม้ประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่โดยรอบแกนทางสัญจรนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงแต่ปัจจัยหลายๆ ด้านยังคงเอื้ออำนวยให้แกนทางสัญจรดังกล่าวยังคงมีความสำคัญตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ดังเช่น การสร้างกาดหลวงบริเวณริมน้ำปิงใน พ.ศ. 2453 ตลอดจนการเข้ามาถึงของเส้นทางรถไฟเส้นใน พ.ศ. 2464⁹ ซึ่งมีที่ตั้งของสถานีอยู่ทางทิศตะวันออกของลำน้ำปิง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เพิ่มความสำคัญแก่เส้นทางสัญจรดังกล่าว จนกลายเป็นเส้นทางหลักเข้าสู่เมือง ซึ่งก็คือพื้นที่ถนนราชดำเนินในปัจจุบัน จากข้างต้น อาจกล่าวได้ว่า ถนนราชดำเนินเป็นผลมาจากระบบความเชื่อของเมืองจนกลายเป็นเส้นทางสัญจรที่คงอยู่กับเมืองมาแต่เมื่อครั้งในอดีต

ในปัจจุบันนี้ พื้นที่ถนนราชดำเนินก็ยังคงเป็นพื้นที่สำคัญโดยเฉพาะทางด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากตลอดระยะทาง 1.4 กิโลเมตร นับตั้งแต่ประตูท่าแพจนถึงวัดพระสิงห์วรมาวิหารนั้น มีองค์ประกอบเดิมของเมืองที่มีคุณค่าเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม¹⁰ อยู่ตลอดเส้นทาง โดยสามารถแยกประเภทได้ดังนี้

1. ศาสนสถาน ได้แก่ วัดลำเกา วัดหมื่นล้าน วัดพันอัน วัดทุ่งยู วัดศรีเกิด วัดชัยพระเกียรติ
2. อาคารเก่า ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม ได้แก่ คู่มเจ้าราชบุตร (เจ้าสมพะมิตร ณ เชียงใหม่) ปัจจุบันให้ยูเอเอเชียงใหม่ (A.U.A. Chiang Mai) เข้าเป็นที่ทำการ คู่มเจ้าบุรีรัตน์ (มหาอินทร์) ปัจจุบันคือ ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา คู่มเจ้าราชวงศ์ (เจ้าฟ้าเชียงตุง) ปัจจุบันคือ ศาลาธารักษ์ และคู่มเจ้าราชวงศ์ (เจ้าบุษบา หรือ ชมชื่น ณ เชียงใหม่) นอกจากนี้ยังมีอาคารเก่าอื่นๆ เช่น เรือนไม้เก่า ที่ปัจจุบันได้รับการปรับปรุงเป็นโรงแรมยู (U hotel) อาคารพาณิชย์ที่อยู่บริเวณหัวมุมถนนของสี่แยกกลางเวียงปัจจุบันคือร้านกมลศิลป์ เป็นต้น
3. สถานที่เกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญ ได้แก่ หอพระยามังราย

⁸ กรุณา รัชชวิณ. (2546). การศึกษาที่โล่งว่างสาธารณะในเมืองเชียงใหม่เพื่อการประกอบกิจกรรมนันทนาการระดับเมือง. (หน้า 14). โครงการวิจัยเพื่อพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่ ประจำปี 2545, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

⁹ สมโชติ อ่องสกุล. (2539). พังเมืองเชียงใหม่ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต อดีตและอนาคต : 700 ปีสถาปัตยกรรมล้านนาสู่อนาคต. (หน้า 13-14).

¹⁰ สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ. (2545). แนวทางการควบคุมกายภาพในเขตพื้นที่อนุรักษ์เมืองเก่าเชียงใหม่. (หน้า 61-63).

นอกจากนี้พื้นที่ถนนราชดำเนินยังเป็นเส้นทางสัญจรหลักของพื้นที่ภายในกรอบสี่เหลี่ยมคูเมือง¹¹ และเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมวัฒนธรรมนันทนาการระดับเมืองที่สำคัญ¹² เช่น กิจกรรมถนนคนเดิน เส้นทางขบวนแห่งานประเพณีต่างๆ เป็นต้น ประกอบกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลนครเชียงใหม่ (พ.ศ. 2551-พ.ศ. 2555) โดยเทศบาลนครเชียงใหม่ มีนโยบายการทำให้เมืองเชียงใหม่ให้เป็นเมืองที่น่าอยู่อาศัยและน่าท่องเที่ยว ซึ่งให้ความสนใจส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเขตเมืองเก่าและศิลปะดั้งเดิมมาเป็นตัวนำในการพัฒนา พื้นที่ถนนราชดำเนิน จึงนับเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตกรอบสี่เหลี่ยมคูเมืองของจังหวัดเชียงใหม่

จากความสำคัญของพื้นที่ถนนราชดำเนิน ในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวได้อยู่ภายใต้มาตรการการควบคุมทางด้านกายภาพเฉพาะพื้นที่ สืบเนื่องจากประกาศกฎกระทรวง ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2532) ออกตามความในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 ให้พื้นที่ภายในบริเวณคูเมืองเป็นพื้นที่ประเภทอนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย ถูกจัดเป็นพื้นที่เขตสีน้ำตาลอ่อน ทำให้มีการออกมาตรการควบคุมทางด้านกายภาพที่มีผลบังคับใช้ในปัจจุบัน ออกโดยเทศบาลนครเชียงใหม่ เทศบัญญัติเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2531 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 1) พ.ศ. 2533 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ.2533 ซึ่งมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสภาพทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาสรุปได้ดังนี้

- การควบคุมลักษณะทางสถาปัตยกรรม โดยอาคารที่ทำการก่อสร้างหรือดัดแปลงใหม่ ต้องมีรูปลักษณะ โครงหลังคาหรือส่วนของหลังคาเป็นแบบอาคารล้านนาแบบไทยหรือแบบพื้นเมืองภาคเหนือ ซึ่งได้ให้คำนิยามไว้ดังนี้

“อาคารล้านนาแบบไทยหรือแบบพื้นเมืองภาคเหนือ” หมายความว่า อาคารที่มีรูปลักษณะหลังคาเป็นหน้าจั่วหรือมีส่วนของอาคารส่วนประกอบตกแต่ง ซึ่งแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมล้านนาไทย เป็นต้นว่า กาลาด จ้องหรือลวดลายแกะสลักตกแต่งชายคา หน้ามุข หรือลูกกรงเฉลียง¹³”

¹¹ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล. โครงการจัดทำแผนการจัดการและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมเมืองเก่าเชียงใหม่. (หน้า 154).

¹² กรุณา รัชชวิณ. (2546). การศึกษาที่โล่งว่างสาธารณะในเมืองเชียงใหม่เพื่อการประกอบกิจกรรมนันทนาการระดับเมือง. (หน้า 14).

¹³ เทศบัญญัติเทศบาลนครเชียงใหม่เรื่อง การกำหนด

- การควบคุมความสูง โดยอาคารที่ทำการก่อสร้างหรือดัดแปลงใหม่กำหนดให้สูงได้ไม่เกิน 12 เมตร วัดจากระดับถนนถึงยอดฝ้ายหรือยอดกำแพงของพื้นคาบฟ้า ยกเว้นอาคารทางศาสนาที่ใช้ประกอบศาสนกิจสาธารณะ
- การควบคุมขนาดพื้นที่คลุมดินของอาคาร โดยอาคารที่ทำการก่อสร้างหรือดัดแปลงใหม่ กำหนดให้มีพื้นที่ชั้นที่ใหญ่ที่สุดไม่เกินร้อยละ 70 ของเนื้อที่ดินแปลงนั้น
- การควบคุมอาคารกระทำโดยผ่านการห้ามก่อสร้างหรือดัดแปลงอาคารตามประเภทกิจการต่างๆที่ประกอบกิจการ เช่น ป้ายหรือสิ่งก่อสร้างสำหรับติดตั้งหรือตั้งป้ายทุกชนิด สูงไม่เกิน 12 เมตร วัดจากระดับถนนถึงยอดป้าย โดยมีข้อยกเว้นป้ายที่บอกชื่อสถานที่ของราชการ
- รัยระร่นอาคาร โดยอาคารที่ทำการก่อสร้างหรือดัดแปลงใหม่ห้ามก่อสร้างในระยะ 6 เมตร จากเขตของโบราณสถานที่ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถานอันได้แก่ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร และวัดศรีเกิด

อย่างไรก็ตามภายใต้ข้อกำหนดเพื่อควบคุมลักษณะทางกายภาพ ทำให้เกิดรูปแบบองค์ประกอบใหม่ที่เอื้อประโยชน์อย่างที่สุดต่อเจ้าของกิจการ โดยเฉพาะกลุ่มอาคารพาณิชย์กรรม เช่น การใช้พื้นที่เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดจึงสร้างอาคารที่มีความสูงมากเท่าที่กฎหมายจะเอื้ออำนวย การใช้รูปแบบสถาปัตยกรรมและการโฆษณาที่มีความดึงดูดและน่าสนใจ การใช้สีสันทันที่สะอาดตา ป้ายที่มีขนาดใหญ่จำนวนมาก ซึ่งเป็นสิ่งที่ยื่นออกเหนือจากขอบเขตที่กฎหมายกำหนด จึงนับได้ว่าเป็นช่องว่างที่อยู่เหนือการควบคุม ของกฎหมาย

นอกจากการใช้ข้อกำหนด กฎหมาย ในการควบคุมแล้วยังมีการปรับปรุงทัศนียภาพโดยเทศบาลนครเชียงใหม่ ในการปรับปรุงทัศนียภาพพื้นที่ถนนราชดำเนินที่ผ่านมา มุ่งเน้นในการจัดระเบียบสภาพแวดล้อม การส่งเสริมกายภาพของพื้นที่ให้มีความสวยงามและมีเอกลักษณ์ ดังเช่น การปรับปรุงรูปแบบของ Street Furniture ป้ายบอกชื่อถนน จุดนั่งพัก การปรับปรุงพื้นผิวจราจรให้เหมาะกับการกิจกรรมการเดินทางสำหรับกิจกรรมถนนคนเดิน อย่างไรก็ตามการปรับปรุงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการปฏิบัติเป็นส่วนๆ มิได้มีความเชื่อมโยงเป็นแนวทางเดียวกันในการดำเนินการปรับปรุงแต่ครั้ง

ภาพที่ 2-1 แสดงสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ของถนนราชดำเนินในปัจจุบัน

จากความสำคัญของพื้นที่ถนนราชดำเนินที่เกิดขึ้นในฐานะเส้นทางสัญจรหลักที่เชื่อมโยงกิจกรรมพาณิชยกรรมของเมืองตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน มีสาเหตุการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพมาจาก 4 สาเหตุสำคัญอันได้แก่ สาเหตุจากการเมือง การปกครอง สาเหตุจากเศรษฐกิจ การพัฒนาทางพาณิชยกรรม สาเหตุจากการควบคุมและช่องว่างทางกฎหมาย และสาเหตุจากการปรับปรุงพื้นที่โดยภาครัฐที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบัน เศรษฐกิจและการพัฒนาทางพาณิชยกรรม ก็ยังคงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ โดยภาครัฐและองค์กรท้องถิ่น ได้ดำเนินการควบคุมและทำการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพในทิศทางของการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมเป็นสำคัญ นอกจากการคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางศิลปวัฒนธรรมแล้วการท่องเที่ยวยังเป็นผลพลอยได้สำคัญอีกด้วย

จากการศึกษาสภาพทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา ความเป็นมาของพื้นที่ องค์ประกอบต่างๆของเมือง สาเหตุการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนปัจจัยเกี่ยวข้องต่างๆที่ส่งผลถึงลักษณะทางกายภาพ ข้อมูลเหล่านี้เป็นการช่วยขยายความคุณลักษณะทางกายภาพ ทำให้เกิดความเข้าใจ

คุณลักษณะต่างๆที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เพื่อไปใช้ในการวิเคราะห์ผลการรับรู้และจดจำที่ได้จาก บัณฑิตที่จะนำไปสู่การพิจารณาเกณฑ์ที่จะนำเสนอเป็นแนวทางควบคุมและปรับปรุงกายภาพของ พื้นที่ต่อไป

2.2 จินตภาพ (Image) และทฤษฎีจินตภาพของเมือง (The Image of the City) จากการศึกษา ของเควิน ลินซ์ (Kevin Lynch)

ในการศึกษาทางด้านการรับรู้ของปัจเจกต่อสิ่งแวดล้อมนอกเหนือจากการศึกษาทางด้านชีววิทยา แล้ว ยังมีการการศึกษาในเชิงจิตวิทยา ซึ่งเป็นการศึกษาที่พยายามเข้าไปทำความเข้าใจ ความรู้สึกนึก คิดของปัจเจก ตามแนวทางของกลุ่มทฤษฎีจิตวิทยาเกสตัลท์ ซึ่งเป็นกลุ่มการศึกษาที่ให้ความสนใจ ในกระบวนการรับรู้และกระบวนการรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวปัจเจก โดยให้ความสำคัญกับการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของการรับรู้ต่างๆ ที่อยู่ในปรากฏการณ์หนึ่งๆทั้งหมด¹⁴ จินต ภาพ (Image) จึงได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาการรับรู้ของปัจเจกต่อสภาพแวดล้อม จินตภาพ หมายถึง ภาพที่เกิดจากความนึกคิด ที่คิดว่าควรจะเป็นเช่นนั้น¹⁵ ภาพดังกล่าวเกิดจากการที่ปัจเจก รับรู้สิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบ แล้วสมองทำการพิจารณาสรรหา เลือกรูปสิ่งแวดล้อมบางส่วนจาก สิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนทั้งหมดเข้าสู่การจดจำอย่างมีความหมาย¹⁶ อันเป็นกระบวนการทางปัญญา¹⁷ (Cognitive Process) จนเกิดการเรียนรู้ความสัมพันธ์ของตำแหน่ง ขององค์ประกอบต่างๆ ใน สภาพแวดล้อม สร้างเป็นแผนที่ทางจิต (Mental Map)¹⁸ และปรากฏเป็นจินตภาพ (Image) ในที่สุด กล่าวคือเป็นการศึกษาที่พยายามวัดผลสิ่งที่เป็นนามธรรมให้ออกมาเป็นรูปธรรม ซึ่งการศึกษาของ เควิน ลินซ์ (Kevin Lynch) เป็นเสมือนการพยายามคลี่คลายการรับรู้ที่เป็นนามธรรมของปัจเจกเพื่อ การเชื่อมโยงสู่รูปธรรมอันเป็นกายภาพของเมือง ดังที่ลินซ์ได้กล่าวถึงจินตภาพไว้ว่า

จินตภาพ จากสิ่งแวดล้อม คือบทสรุปของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สังเกตกับ สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมได้แสดงความแตกต่างและมีลักษณะที่พิเศษ ในขณะที่ผู้สังเกต ซึ่งมีสัญชาตญาณในการนำทางตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายและจำต้องมีการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อม

¹⁴ กำธร กุลชล. (2545). การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร-การติดตามหาคำตอบในรอบ 40ปี. (หน้า 209).

¹⁵ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

¹⁶ Carr, S. (1967). the City of the Mind, in W.R.Ewald (ed.), *Environment for Man: The Next Fifty Years*. (pp. 197-226). Bloomington : Indiana University Press.

¹⁷ กำธร กุลชล. (2545). การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร-การติดตามหาคำตอบในรอบ 40ปี. (หน้า 203-213).

¹⁸ วิมลสิทธิ์ หรขางกูร. (2541). พฤติกรรมมนุษย์และสภาพแวดล้อม. (หน้า 153-187).

จากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สังเกตกับสิ่งแวดล้อมนี้ ทำให้เกิดการเลือกจดจำ การจัดการ และมอบความหมายแก่สิ่งแวดล้อมที่พบเห็น¹⁹

อาจกล่าวได้ว่าจินตภาพเป็นผลผลิตของสิ่งแวดล้อมที่ถูกรับรู้และจำได้จากประสบการณ์ระหว่างปัจเจกกับองค์ประกอบทางกายภาพของสิ่งแวดล้อมซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของปัจเจกต่อสิ่งแวดล้อมนั้นๆ ได้²⁰ การศึกษาการรับรู้ของปัจเจกต่อสภาพแวดล้อมในระยะแรกนั้นเป็นการศึกษาในเชิงจิตวิทยาและปรัชญา จนกระทั่ง ลินช์ได้ทำการศึกษาจินตภาพของเมือง ในหนังสือจินตภาพของเมือง (The Image of the City) ซึ่งเป็นการศึกษาที่ขยายไปสู่องค์ความรู้ของการออกแบบและวางแผนสภาพแวดล้อม²¹ โดยการใช้จินตภาพของปัจเจก (Individual Image) ที่มีความสอดคล้องกันจำนวนมากทำการวิเคราะห์ออกมาเป็นจินตภาพสาธารณะ (Public Image) ของเมือง²² หรือที่งานวิจัยชิ้นนี้เรียกว่า “จินตภาพของเมือง” และในท้ายที่สุดได้เสนอทฤษฎีจินตภาพของเมือง เป็นทฤษฎีที่สามารถนำไปปรับใช้ได้กับบริบทที่หลากหลายในการวิเคราะห์และออกแบบเพื่อตอบสนองพฤติกรรมกรรับรู้ส่วนรวมที่มีต่อเมือง ซึ่งได้ถูกนำไปใช้ในการขยายองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับจินตภาพของเมืองในแง่มุมต่างๆ อย่างแพร่หลาย ดังเช่นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรระยะเวลาที่อยู่อาศัยกับการรับรู้ ของ แอน เดฟลิน (Ann Devlin)²³ การศึกษาจินตภาพเพื่อหาความสัมพันธ์ทางนามธรรมระหว่างปัจเจกกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอันเป็นองค์ประกอบของเมือง ของ โรเซลเล่ และบัสเซอร์ (Rozelle and Bazer)²⁴ ตลอดจนการศึกษาคุณลักษณะทางกายภาพที่ทำให้เกิดการจดจำของ โดนัลด์ แอปเปิลยาร์ด (Donald Appleyard)²⁵ ดังที่จะกล่าวในลำดับต่อไป

จากทฤษฎีจินตภาพสาธารณะในข้างต้น ผู้วิจัยเชื่อว่าสภาพแวดล้อมสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ โดยข้อมูลจากการรับรู้ของปัจเจก ซึ่งอธิบายได้ว่า หากจินตภาพสาธารณะคือสิ่งที่แสดงการรับรู้

¹⁹ Lynch, K. (1960). *The Image Of The City*. Cambridge : MIT Press. (แปลโดย ผู้วิจัย)

²⁰ Boulding, K. E. (1961). *The Image: Knowledge in Life and Society*. University of Michigan Press.

²¹ วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร. (2541). *พฤติกรรมมนุษย์และสภาพแวดล้อม*. (หน้า 153-187). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

²² Lynch, K. (1960). *The Image Of The City*. (pp. 1-14).

²³ Devlin, A. S. (1976). *The “Small Town” Cognitive Map: Adjusting to a New Environment*, in Gary T. Moore and Reginald G. Golledge(ed.). (pp. 58-66.). Pennsylvania : Dowden,Hutchinson&Ross, Inc..

²⁴ Rozelle, R. M. and J. C. Bazer (1977). *Meaning and Value in Conceptualizing the City*. (pp. 116-122)

Journal of the American Institute of Planners 38

²⁵ Appleyard, D. (1969). *Why the buildings are Known: A Predictive Tool for Architects and Planner*. (pp. 131-56). *Environment and Behavior* 1.

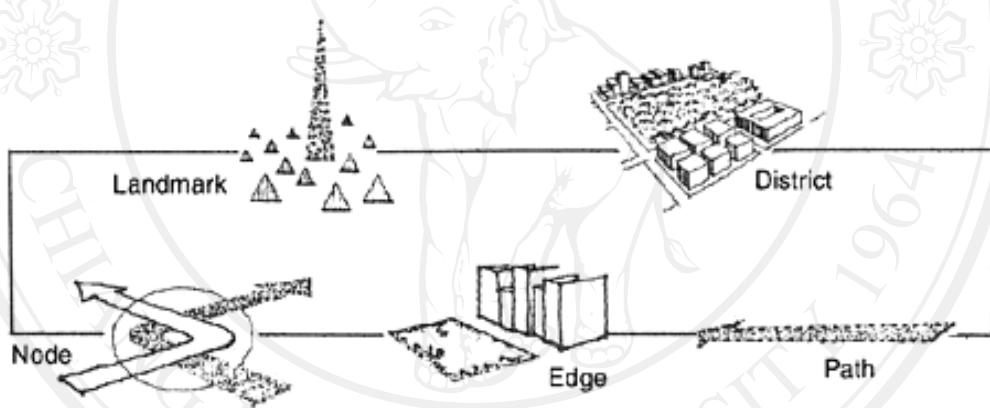
องค์ประกอบทางกายภาพใดๆในพื้นที่ ที่เป็นของปัจเจกจำนวนมาก ย่อมแสดงว่าองค์ประกอบนั้นมีความสำคัญทางกายภาพที่ทำให้เกิดกระบวนการบางอย่างนำไปสู่การรับรู้และจดจำ ดังนั้นในการปรับปรุงภายใต้เงื่อนไขการรับรู้ โดยการใช้กระบวนการดังกล่าวกับองค์ประกอบใดๆ ของเมืองที่ต้องการปรับปรุง น่าจะทำให้องค์ประกอบนั้นมีความเด่นชัดจนถูกรับรู้ จดจำและกลายเป็นส่วนหนึ่งของจินตภาพสาธารณะในที่สุด ในทางกลับกันหากมีการควบคุมกระบวนการดังกล่าวได้ ก็น่าจะสามารถลดผลกระทบจากการที่องค์ประกอบใดๆ มีอิทธิพลต่อการรับรู้ในพื้นที่ได้

การศึกษาจินตภาพของเมือง โดย เควิน ลินซ์ ดังที่กล่าวไปข้างต้น สามารถใช้ในการอธิบายกระบวนการรับรู้ระหว่างปัจเจกกับองค์ประกอบต่างๆ ของเมืองรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ที่ปัจเจกรับรู้ได้ ดังเช่น การศึกษาเปรียบเทียบจินตภาพสาธารณะของเมืองระหว่างบอสตัน เจอร์ซีซิตี และลอสแอนเจลิส ของลินซ์ โดยการเลือกพื้นที่ขนาด 2.5 ก.ม. x 4 ก.ม. ใจกลางเมืองทั้งสาม โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลเพื่อนำไปวิเคราะห์ดังนี้

1. ให้ผู้สังเกตการณ์สำรวจพื้นที่ศึกษา แล้ววาดภาพแผนที่ของพื้นที่ศึกษา ที่มีองค์ประกอบทางกายภาพใดๆ พร้อมระบุข้อมูลทางกายภาพในทศวิสัยที่มองเห็นได้ ความโดดเด่น ความต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ทางกายภาพที่มีต่อกันขององค์ประกอบในพื้นที่ศึกษา ซึ่งข้อมูลทั้งหมดนี้อยู่บนพื้นฐานของการรับรู้ได้ในทันทีเมื่อได้เข้าไปมีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษา
2. ทำการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรตัวอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งจินตภาพที่มีต่อคุณลักษณะทางกายภาพในสภาพแวดล้อมของพื้นที่ศึกษา ให้กลุ่มประชากรตัวอย่างทำการอธิบายคุณลักษณะทางกายภาพ ที่ตั้งขององค์ประกอบ ประกอบกับการวาดภาพจากการจำลองการเดินทางในพื้นที่ศึกษา ซึ่งใช้กลุ่มประชากรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลาานหรือทำงานในพื้นที่ศึกษา โดยสุ่มเลือกประชากรที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ศึกษา

ทั้งนี้ได้ใช้กลุ่มประชากรตัวอย่างในเมืองบอสตัน 30 คน และ เมืองเจอร์ซีซิตี และลอสแอนเจลิส อย่างละ 15 คน แล้วจึงนำข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพจากเมืองทั้งสามมาวิเคราะห์เปรียบเทียบทำการวิเคราะห์ผ่านแผนที่โดยใช้องค์ประกอบทางกายภาพที่ถูกกล่าวถึงที่มีผลความถี่ร้อยละ 12.5 ขึ้นไปหรือ 12.5% เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบจินตภาพสาธารณะระหว่างเมืองทั้งสาม โดยแบ่งความถี่ออกเป็นสี่ช่วงได้แก่ 12.5% – 25%, 25% – 50%, 50% – 75% และ มากกว่า 75% โดยแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 5 กลุ่มด้วยกันคือ เส้นทาง (Path) เป็นช่องทางที่ทำให้เกิดความเชื่อมโยง การเคลื่อนที่จากองค์ประกอบหนึ่งไปอีกองค์ประกอบหนึ่ง เช่น ถนน ทางเท้า ท่าคลอง เส้นขอบ

(Edge) เป็นเสมือนเส้นแสดงขอบเขตของบริเวณ เช่น แม่น้ำ กำแพง ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) เป็นจุดที่ใช้ในการอ้างอิง มักเป็นสิ่งทางกายภาพที่มีความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมข้างเคียง ชุมทาง (Node) เป็นจุดอ้างอิงดังเช่นภูมิสัญลักษณ์ มักเป็นจุดศูนย์กลางของเส้นทางหรือเป็นพื้นที่ที่เกิดกิจกรรมอย่างหนาแน่น และย่าน (District) เป็นบริเวณของเมืองที่มีเอกลักษณ์ อันเกิดจากลักษณะร่วมกันของบริเวณ ซึ่งปัจเจกสามารถสังเกตได้²⁶ ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 5 กลุ่มนี้เปรียบเสมือน โครงสร้าง (Structure) สำคัญของเมือง โดยองค์ประกอบทั้ง 5 ที่ได้จากการศึกษานี้ได้ถูกนำไปใช้ในการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเมืองและประกอบการวางแผนทางในการออกแบบชุมชนเมืองและผังเมือง²⁷ จากการเปรียบเทียบองค์ประกอบต่างในเมืองทั้งสาม พบว่าเมืองที่มีองค์ประกอบของเมืองที่ชัดเจนและมีความเป็นระเบียบจะช่วยให้เกิดการจดจำสภาพแวดล้อมได้ดีนำไปสู่การสร้างจินตภาพได้ง่ายกว่าเมืองที่ไม่มีความเป็นระเบียบ

ภาพที่ 2-2 แสดงองค์ประกอบของเมืองทั้ง 5 ตามทฤษฎีจินตภาพของเมือง (Kevin Lynch, 1960, pp. 47-48.)

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

²⁶ Lynch, K. (1960). *The Image Of The City*. (pp. 46-48).

²⁷ กำธร กุศล. (2545). การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร-การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี. (หน้า 203-213).

และคุณลักษณะขององค์ประกอบนั้น ได้มีผลต่อการรับรู้ที่นำไปสู่การจดจำในพื้นที่ถนนราชดำเนิน นำไปสู่คำถามหลักของงานวิจัยว่า องค์ประกอบใดบ้างที่ปัจเจกผู้ใช้พื้นที่สามารถรับรู้และจดจำจนปรากฏอยู่ในจินตภาพสาธารณะของพื้นที่ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาผ่านจินตภาพสาธารณะที่เกิดจากการรวบรวมจินตภาพของปัจเจกในพื้นที่ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยของชาติชายดังกที่กล่าวไว้ในข้างต้น ซึ่งข้อมูลจินตภาพที่มาจากปัจเจกนี้ น่าจะสามารถให้แง่มุมของข้อมูลที่มาจากผู้ใช้พื้นที่ ที่จะสามารถทำให้เข้าใจการรับรู้และการจดจำที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษาได้

อย่างไรก็ตาม สำหรับในงานวิจัยนี้ ซึ่งต้องมีการขยายผลการรับรู้และจดจำองค์ประกอบไปสู่คุณลักษณะทางกายภาพขององค์ประกอบที่เป็นที่รับรู้และจดจำ เพื่อที่จะสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปวิเคราะห์และเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนากายภาพของพื้นที่ในรูปแบบนโยบายได้ จากการศึกษาเพิ่มเติมพบว่าลินซ์²⁹ ได้มีการศึกษาคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา จากงานศึกษาจินตภาพต่อเนื่องของเมืองบอสตันในพื้นที่ บีคอน ฮิลล์ (Beacon Hill) ซึ่งมีความเป็นย่าน (District) ที่ชัดเจน กล่าวคือ เป็นบริเวณของเมืองที่มีเอกลักษณ์จากการที่มีลักษณะร่วมกันของบริเวณสามารถสังเกตได้ จากผลการศึกษาพบว่าการรับรู้และจดจำคุณลักษณะทางกายภาพต่างๆผ่านการกล่าวถึงคุณลักษณะดังกล่าวเมื่อทำการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล ซึ่งผลคุณลักษณะทางกายภาพที่ถูกจดจำได้จากการศึกษานี้ ผู้วิจัยพบว่า มีประเภทของข้อมูล 2 กลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มคุณลักษณะทางกายภาพของสิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม เช่น หน้าต่าง ทางเดินใต้อาคาร สิ่งประดับตกแต่งอาคาร หลังคา สีของสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น และกลุ่มคุณลักษณะทางกายภาพของบริบทแวดล้อมของสิ่งก่อสร้าง เช่น ถนน ความลาดชัน วัสดุทางเดิน เป็นต้น ซึ่งข้อมูลที่ได้นี้จะมีการคัดกรองคุณลักษณะทางกายภาพจากการที่ประชากรตัวอย่างมีการกล่าวถึงอย่างน้อยที่สุด 3 คน²⁹ ขึ้นไปในการนำมาใช้วิเคราะห์ผลการศึกษา และทำการวิเคราะห์แยกเป็นประเด็นต่างๆจากคุณลักษณะที่ถูก โดยทำการวิเคราะห์เพื่ออธิบายคุณลักษณะทางกายภาพที่ถูกกล่าวถึงของย่านที่อยู่ในทัศนวิสัยที่สามารถมองเห็นได้เมื่อเข้าไปในพื้นที่ศึกษาผ่านการนำเสนอโดยใช้แผนที่ แสดงตัวอย่างแผนที่ต่างๆในภาพที่ 2-4 ซึ่งทำให้ทราบว่าคุณลักษณะทางกายภาพที่ถูกกล่าวถึงนั้นปรากฏอยู่อย่างความสอดคล้องกันกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ศึกษา จากตัวอย่างการศึกษานี้ได้แสดงถึงการวิเคราะห์ คัดกรองคุณลักษณะทางกายภาพตลอดจนการแยกประเภทข้อมูลเพื่อนำไปใช้เป็นประเด็นในการวิเคราะห์

²⁹ Lynch, K. (1960). *The Image Of The City*. (pp. 162-172).

ภาพที่ 2-4 แผนที่แสดงการคุณลักษณะทางกายภาพที่ถูกกล่าวถึง (Kevin Lynch, 1960, pp. 166.)

จากการศึกษาของลินช์แสดงถึงการรับรู้ของปัจเจกในการคลี่คลายภาพของพื้นที่ศึกษาทั้งในระดับองค์ประกอบของเมืองและในระดับคุณลักษณะทางกายภาพ ซึ่งทำให้มีการศึกษาวิจัยที่เป็นการต่อยอดการศึกษาและทฤษฎีของของลินช์ ดังเช่น การศึกษาตัวแปรที่มาจากปัจเจก เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาจินตภาพ การศึกษาเพื่อทฤษฎีคุณลักษณะทางกายภาพที่ทำให้เกิดการรับรู้และจดจำ ตลอดจนการประยุกต์ใช้ทฤษฎีโครงสร้าง (Structure) ของเมืองที่นำไปเชื่อมโยงกับความชื่นชอบของปัจเจกที่มีต่อคุณลักษณะทางกายภาพ ซึ่งการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น น่าจะเป็นประโยชน์ในการทำงานศึกษาวิจัยนี้ในการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการรับรู้ของปัจเจก การเลือกเครื่องมือและแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ ดังจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

2.3 กลุ่มทฤษฎีและงานวิจัยที่เป็นการต่อยอดจากการศึกษาของลินซ์

กลุ่มทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวแปรในการศึกษาจินตภาพ

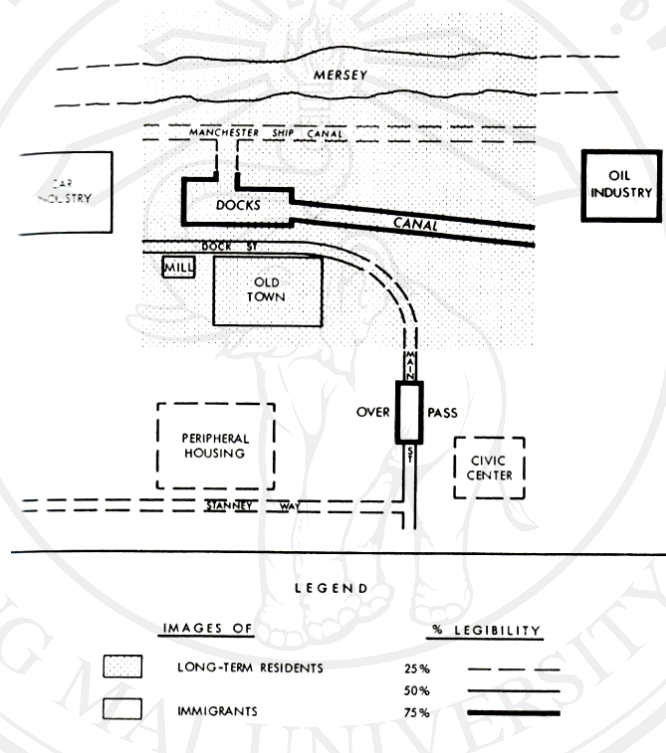
ในการศึกษาจินตภาพมีตัวแปรสำคัญที่ต้องควบคุมและคำนึงถึงในขั้นตอนการวิเคราะห์คือการกำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่างการศึกษาซึ่ง เจ ดักลาส พอร์เทียส (J. Douglas Porteous) ได้รวบรวมจากการศึกษาจินตภาพต่างๆ ไว้ในหนังสือ *Environment & Behavior-Planning and everyday urban life*³⁰ สรุปปัจจัยที่มีผลต่อการศึกษาด้านจินตภาพ คือ เพศและอายุประชากร ฐานะทางสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และภูมิประเทศของพื้นที่ ทั้งนี้ในการศึกษานี้เป็นการศึกษาจินตภาพของคนในท้องถิ่น มีการกำหนดพื้นที่ศึกษาในพื้นที่เดียวกัน ประกอบกับข้อจำกัดทางด้านเวลาในการศึกษา จึงได้ตัดปัจจัยทางด้าน เพศและอายุ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ฐานะทางสังคมและภูมิประเทศของพื้นที่ คงไว้เฉพาะ ปัจจัยทางด้านประชากร โดยประชากรในที่นี้หมายถึงประชากรที่มีต่อเมือง การใช้ชีวิต ระยะเวลาที่อยู่อาศัย สิ่งเหล่านี้มีผลกับการเกิดจินตภาพ ตัวอย่างเช่น การศึกษาจินตภาพของ เมืองท่าเรือ เอลเลสเมียร์ (Ellesmere) ประเทศอังกฤษ ที่ใช้ข้อจำกัดประกอบที่ถูกรับรู้จดจำได้และมีความถี่ร้อยละ 25 หรือ 25% ขึ้นไปเป็นเกณฑ์ในการคัดกรององค์ประกอบเพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบจินตภาพสาธารณะระหว่างกลุ่มผู้อาศัยอยู่ในเมืองและกลุ่มผู้อพยพ โดยแบ่งความถี่ออกเป็นสามช่วงได้แก่ 25% – 50%, 50% – 75% และ มากกว่า 75% จากประชากร 25 คน แสดงผลการศึกษาดังภาพที่ 2-6 ซึ่งพบว่ากลุ่มผู้อาศัยที่อยู่ในเขตเมืองเก่าใจกลางเมืองจะมีจินตภาพที่มีการเชื่อมโยงกับองค์ประกอบเก่าแก่ของเมือง ในขณะที่กลุ่มผู้อาศัยที่อาศัยอยู่โดยรอบเมืองนั้นมีจินตภาพที่เชื่อมโยงโดยเส้นทางการคมนาคมเป็นสำคัญ

ซึ่งค่าความถี่ในช่วงต้นนี้มีความสัมพันธ์กับค่าความถี่ที่ถูกใช้ในการศึกษาของลินซ์ ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อที่ 2.2 ที่ใช้ค่าความถี่ช่วงได้แก่ 12.5% – 25%, 25% – 50%, 50% – 75% และ มากกว่า 75% จากประชากร เมืองบอสตัน 30 คน ทั้งนี้ค่าความถี่ที่ 25% เป็นค่าต่ำสุดที่ถูกใช้ร่วมกัน ซึ่งคิดเป็นประชากรประมาณ 7 คนของประชากร 25 คน และ คิดเป็นประชากรประมาณ 8 คนของประชากร 30 คน จากการศึกษาของพอร์เทียสและลินซ์ ตามลำดับ จากแนวทางการเก็บข้อมูลในช่วงต้น ในการศึกษานี้จึงใช้ประชากรตัวอย่าง 30 คน และเลือกใช้ค่าความถี่ที่ 25 % ในการคัดกรององค์ประกอบของเมืองเป็นข้อมูลจินตภาพสาธารณะของพื้นที่ศึกษา

จากการศึกษาในช่วงต้นแสดงถึงตัวแปรของการศึกษาการรับรู้และจดจำองค์ประกอบที่มีผลมาจากประชากรที่มีต่อพื้นที่ศึกษา ดังนั้นในการศึกษากลุ่มประชากรตัวอย่างจึงต้องมี

³⁰ Porteous, D. (1977). *Environment & Behavior-Planning and everyday urban life*. Philippines : Addison-Wesley Publishing Company.

ประสบการณ์ขั้นต่ำในระยะเวลาหนึ่งที่มีต่อพื้นที่ศึกษา จากการศึกษางานวิจัยที่มีการควบคุมตัวแปรทางด้านประสบการณ์และมีการศึกษาผ่านแผนที่จินตภาพเช่นเดียวกัน ได้แบ่งกลุ่มของประสบการณ์คือกลุ่มที่มีประสบการณ์ระยะยาว 5 ปีขึ้นไปและกลุ่มที่มีประสบการณ์ระดับกลาง 2-4 ปี³¹ สำหรับในการศึกษานี้จึงกำหนดให้กลุ่มศึกษาต้องมีประสบการณ์อยู่อาศัยหรือทำงาน ทำกิจกรรมที่เป็นประจำสม่ำเสมออยู่ในพื้นที่ศึกษาขั้นต่ำ 2 ปีขึ้นไป

ภาพที่ 2-5 แสดงการเปรียบเทียบการรับรู้องค์ประกอบเมืองท่าเรือ เอลเลสมีย์ ระหว่างผู้อยู่อาศัยในใจกลางเมืองเก่าและผู้อพยพมาใหม่ (*Environment and Behavior-Planning and everyday urban life*, 1977)

³¹ Huynh, N. T., G. B. Hall, S. Doherty and W. W. Smith. (2008). *The Canadian Geographer* 52. (pp. 222-240). Canadian Association of Geographers.

นอกจากนี้ในการศึกษาจินตภาพยังพบว่า จินตภาพที่เกิดขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กับรูปแบบกิจกรรมที่ทำ³² ยกตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ละแวกบ้านของตนเองซึ่งปัจเจกจะสามารถอธิบายและเขียนแผนที่จินตภาพได้ดีกว่าพื้นที่อื่นๆ³³ ฮอร์ตตัน (Horton) และเรย์โนลด์ (Raynold)³⁴ พบว่าการทำกิจกรรมมีผลกับขนาดขอบเขตของจินตภาพด้วย จากการศึกษาการรับรู้ในละแวกบ้านที่อยู่ชานเมืองกับเมือง พบว่ามีแนวโน้มที่ขอบเขตของการรับรู้จะลดลงไปเรื่อยๆ เมื่อห่างไกลจากละแวกบ้าน เปรียบเสมือนรูปสามเหลี่ยม โดยมีการรับรู้บริเวณละแวกบ้านดังเช่นส่วนฐานของสามเหลี่ยม และมีขอบเขตการรับรู้ที่แคบลงเสมือนยอดของสามเหลี่ยมพื้นที่เมืองที่ไกลออกไป รูปแบบที่เกิดขึ้นนี้เกิดเนื่องจากกิจกรรมของคนที่มีต่อละแวกบ้านมีรัศมีที่กว้างกว่าในขณะที่การเดินทางเข้าสู่เมืองเพื่อทำกิจกรรมมีรัศมีพื้นที่ที่แคบกว่า จึงเกิดเป็นรูปแบบการรับรู้ที่เป็นสามเหลี่ยมระหว่างละแวกบ้านและเมือง อย่างไรก็ตามขอบเขตของการรับรู้จะมีการขยายออกไปเสมือนโครงข่ายตามกิจกรรมที่ทำ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ทำเป็นประจำสม่ำเสมอ ดังเช่นการไปทำงาน การซื้อของ ดังนั้นพื้นที่ทำกิจกรรมนั้นจะมีรูปแบบคล้ายคลึงกับแผนที่จินตภาพของปัจเจกนั้นด้วย³⁵ ซึ่งจะประกอบไปด้วยโครงข่ายมากมายร่วมกับโครงข่ายพื้นที่เฉพาะที่เกิดจากกิจกรรมที่พิเศษ อันเป็นผลมาจากการเรียนรู้โดยอาศัยการเชื่อมโยงจากโครงข่ายที่เกิดจากการกระทำเป็นประจำสม่ำเสมออยู่แล้ว พัฒนาและขยายโครงข่ายต่อไปอีก³⁶

จากข้างต้น ในการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการตัวแปรของกลุ่มประชากรตัวอย่าง จึงเลือกใช้กลุ่มประชากรตัวอย่าง 30 คนที่อยู่อาศัย ทำงานหรือทำกิจกรรมที่เป็นประจำสม่ำเสมอในพื้นที่ศึกษา เนื่องจากน่าจะมีจินตภาพของพื้นที่ศึกษาที่ชัดเจนมากกว่าผู้ที่ไม่ได้อยู่อาศัยและไม่มีกิจกรรมที่สม่ำเสมอในพื้นที่ศึกษา โดยมีประสบการณ์ในพื้นที่ขั้นต่ำ 2 ปี และเลือกใช้ค่าความถี่ที่ 25 % ในการคัดกรององค์ประกอบของเมืองเป็นข้อมูลจินตภาพสาธารณะของพื้นที่ศึกษา

³² Georgia, Z. (1969). *Empirical Analysis of Urban Neighborhood Perception*. Unpublished M.A. thesis Ohio State University. (แปลโดย ผู้วิจัย)

³³ Lee, T. (1970). *Perceived Distance as a Function of Direction in the City*. (pp. 40-51). *Environment and Behavior* 2. (แปลโดย ผู้วิจัย)

³⁴ Horton, F.E. and D.R. Reynolds (1971). *Effect of the Urban Spatial Structure on Individual Behavior*. (p. 36-48). *Economic Geography* 47.

³⁵ Wolpert, J. (1965). *Behavioral Aspects of the Decision to Migrate*. (pp. 159-169). *Paper and Proceeding of the Regional Science Associate* 15. (แปลโดย ผู้วิจัย)

³⁶ Asch, S. E. (1952). *Social Psychology*. England Cliffs, N.J. : Prentice-Hall.

เครื่องมือในการเก็บข้อมูลจินตภาพ

ในการรวบรวมจินตภาพของปัจเจกนั้น นอกเหนือจากการใช้วิธีการเขียนแผนที่ตามวิธีการศึกษาของลินซ์แล้ว ลินซ์ยังใช้วิธีการสัมภาษณ์ประกอบในการเก็บข้อมูลเพื่อหาความทรงจำที่ชัดเจนที่สุด โดยการสร้างชุดคำถามที่ถามถึงสถานที่ต่างๆและกิจกรรมของผู้ถูกสัมภาษณ์ เช่น “สถานที่ใดคือสิ่งที่คุณนึกถึงเป็นอย่างแรกเมื่อเข้ามาในพื้นที่, สถานที่ใดของเมืองที่มีความสำคัญในการบ่งบอกทิศทาง, อธิบายลำดับสิ่งที่คุณมองเห็น, อธิบายสถานที่ในภาพว่าอยู่ที่ใด ใช้สิ่งใดบ่งบอกว่าอยู่ในบริเวณดังกล่าวจะหาสถานที่ดังกล่าวได้อย่างไร” เป็นต้น นอกจากนี้การสัมภาษณ์เพื่อขยายความความทรงจำและลักษณะทางกายภาพแล้ว การสัมภาษณ์น่าจะเป็นตัวช่วยในการคัดกรองข้อมูลที่ได้จากความทรงจำ จากการศึกษาของ แอน เดฟลิน (Ann Devlin) เรื่อง The “Small Town” Cognitive Map: Adjusting to a New Environment ซึ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการรับรู้องค์ประกอบต่างๆของเมืองไอดาโอ ฟอลล์ รัฐไอดาโฮ (Idaho Fall, Idaho) ของกลุ่มผู้แม่บ้านทหาร ซึ่งไม่คุ้นเคยกับพื้นที่มาก่อน ทำการศึกษาโดยการให้กลุ่มแม่บ้านเขียนแผนที่จินตภาพหลังจากมาอยู่ในพื้นที่ศึกษา 2-3 สัปดาห์ และทำการเก็บข้อมูลอีกครั้งเมื่อเวลาผ่านไป 3 เดือน ในกลุ่มศึกษาเดียวกัน จากการศึกษาพบว่าการรับรู้องค์ประกอบของเมืองที่มีการใช้สอยชัดเจนมากยิ่งขึ้นรวมไปถึงขอบเขตการรับรู้ที่ขยายมากยิ่งขึ้นหลังจากมีประสบการณ์ในพื้นที่มากยิ่งขึ้นดังแสดงในภาพที่ 2-6 และ 2-7 ซึ่งข้อสรุปของการศึกษานี้ นับเป็นการขยายผลการศึกษาเกี่ยวกับ ภูมิสัญลักษณ์ (Landmark) อันเป็นองค์ประกอบของเมืองตามทฤษฎีของลินซ์ สรุปได้ว่าภูมิสัญลักษณ์ที่ปรากฏในแผนที่จินตภาพบางส่วนนั้นมีความเชื่อมโยงกับหน้าที่และการใช้สอยดังตารางที่ 1 ในการศึกษาที่ใช้เรียกว่า “Functional Landmark”³⁷ สามารถแบ่งออกเป็นสามประเภท คือ ภูมิสัญลักษณ์ที่มีการใช้สอยและมีลักษณะทางกายภาพที่เด่นชัดสามารถทำให้เกิดการรับรู้ทางสายตาได้ง่าย มีความโดดเด่น ภูมิสัญลักษณ์ที่มีการใช้สอยที่สำคัญแต่มีลักษณะทางกายภาพไม่เด่นชัด หากแก่การรับรู้ทางสายตา และภูมิสัญลักษณ์ที่มีการใช้สอยที่เป็นการส่วนตัว อาจมีการจดจำเนื่องมาจากกิจกรรมส่วนตัว หรือความสำคัญทางด้านจิตใจที่เป็นนามธรรม เป็นต้น

³⁷ Devlin, A. S. (1976). *The “Small Town” Cognitive Map: Adjusting to a New Environment*, in Gary T. Moore and Reginald G. Golledge (ed.). (pp. 58-66).

Landmarks		
Landmark Category	Initial Map	Follow-up Map
Physical-perceptual		
Falls	3	4
LDS temple	4	4
LDS hospital	6	5
Functional		
Functional-perceptual		
Country Club Shopping Mall	7	12
Golf course	4	8
Tautphaus Park	3	8
Sacred Heart Hospital	2	5
Idaho Falls High School	1	3
Library	2	3
Functional (shared)		
Albertson's 1st Street Supermarket	4	5
Yellowstone Highway underpass	3	4
Personal functional		
Home	5	3
Other (number of different places indicated)	10	16

ภาพที่ 2-8 แสดงการรับรู้ภูมิสัญลักษณ์ของเมือง ไอคาโฮฟอล รัฐ ไอคาโฮ (Ann S. Devlin, 1976)

ในการจดจำองค์ประกอบใดๆ ได้นั้น ความรู้สึกทางนามธรรมก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการจดจำได้ ซึ่งสิ่งแวดล้อมนั้นอาจมีความสำคัญทางจิตใจของผู้ทดสอบ ความประทับใจ ความผูกพันที่มีต่อสถานที่ ซึ่งอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลดังกล่าว ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของโรเซลเล่ และบ๊ซเออร์ (Rozelle and Bazer) ได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ บุคคลที่อยู่อาศัยใน ฮุสตัน(Houston) รัฐ เท็กซัส จำนวน 52 ครั้วเรือน โดยการตั้งคำถามหลักสามคำถามเพื่อใช้ในการสัมภาษณ์ สามคำถามด้วยกัน ประกอบไปด้วย ชาวเมืองมองเมืองของเขาอย่างไร เพื่อเป็นการเข้าใจถึงการรับรู้สัญลักษณ์ของพื้นที่ เส้นทางการสัญจรและความประทับใจจากมุมมองต่างๆ อะไรที่ทำให้ชาวเมืองให้ความสำคัญกับสิ่งนั้น เป็นคำถามเพื่อใช้ในการศึกษาอ้างอิงสภาพทางสังคม เหตุผลของความสำคัญ ฐานะ และวัฒนธรรม, ชาวเมืองมีวิธีการจำสิ่งนั้นอย่างไร³⁸ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ผลจากสองคำถามแรก โดยผู้วิจัยเชื่อว่าความสัมพันธ์ทางนามธรรมนี้น่าจะช่วยในการบ่งชี้ทิศทางในการพัฒนาลักษณะทางกายภาพของเมืองต่อไป

³⁸ Rozelle, R. M. and J. C. Bazer (1977). *Meaning and Value in Conceptualizing the City.* (pp. 116-122)

จากการศึกษาข้างต้น ทำให้ทราบได้ว่าองค์ประกอบใดๆที่ปรากฏในจินตภาพของปัจเจกนั้น อาจเกิดมาจากการจดจำที่มีนัยสำคัญบางประการ การจำได้อาจหมายถึงการจดจำที่มาจากการใช้ สอຍ หรือคุณค่าทางจิตใจที่เป็นนามธรรม จากการศึกษาดังนี้เป็นส่วนที่เพิ่มเติมจากการศึกษาของ ลินซ์ ซึ่งจะนำไปสู่การขยายองค์ความรู้ต่อไป ดังเช่นในการศึกษาวิจัยนี้ ซึ่งมุ่งเน้นเพื่อให้ได้ผลที่เป็นลักษณะทางกายภาพ จึงต้องมีการประเมินองค์ประกอบของเมืองที่มาจากความทรงจำ โดย เลือกรใช้ข้อมูลองค์ประกอบที่ตัวปัจเจกเองสามารถอธิบายถึงลักษณะทางกายภาพขององค์ประกอบ ดังกล่าวได้ ซึ่งการสัมภาษณ์น่าจะเป็นวิธีที่ช่วยในการขยายความถึงที่มาของการจดจำ ความสัมพันธ์ของตัวปัจเจกที่มีต่อองค์ประกอบที่จำได้ ดังนั้นการสัมภาษณ์จึงเป็นเสมือนตัวช่วย ในการเก็บข้อมูลซึ่งนอกจากจะช่วยในการขยายความความทรงจำที่เกิดขึ้นแล้ว ยังเป็นข้อมูลที่ใช้ในการเชื่อมโยงการให้คุณค่าทางนามธรรมที่ปัจเจกมีต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพต่างๆ ที่ปรากฏใน จินตภาพของปัจเจก ซึ่งจะช่วยในการประเมินองค์ประกอบของเมืองที่มาจากความทรงจำ การ วิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมและการขยายผลสู่ลักษณะทางกายภาพต่อไป

การศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะทางกายภาพจากองค์ประกอบที่เป็นที่รับรู้และจดจำ

จากงานศึกษาจินตภาพในพื้นที่ บีคอน ฮิลล์ (Beacon Hill) ของลินซ์ดังที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้น ซึ่งทำให้ทราบถึงแนวทางในการวิเคราะห์และคัดกรองคุณลักษณะทางกายภาพที่ได้จากการศึกษา จินตภาพของปัจเจกผ่านการสัมภาษณ์ แล้วใช้คุณลักษณะทางกายภาพที่รับรู้และจดจำได้เป็นข้อมูล สำคัญ ที่นำไปสู่การอธิบายคุณลักษณะของย่าน (District) ที่เกิดจากความสอดคล้องของคุณลักษณะ ทางกายภาพที่ถูกรับรู้และจดจำได้ในพื้นที่ศึกษา ซึ่งการศึกษาชิ้นนี้จะเป็นแนวทางไปสู่ผล คุณลักษณะทางกายภาพที่เป็นที่รับรู้และจดจำได้

จากการศึกษาคุณลักษณะทางกายภาพในทำนองเดียวกันนี้ ของ โดแนล แอปเปิลยาร์ด (Donald Appleyard) ซึ่งเป็นการศึกษาที่ขยายองค์ความรู้จากการศึกษาจินตภาพของลินซ์ ที่ได้อธิบายถึง คุณลักษณะทางกายภาพของอาคาร โดยแอปเปิลยาร์ดได้ทำการศึกษารูปแบบอาคารต่างๆ ในเมือง คุยแควด คุยยานา (Ciudad Guyana) ประเทศ เวเนซุเอล่า จากกลุ่มประชากรตัวอย่าง 52 คนวัยเรียน โดยบทสรุปของการศึกษาสามารถจำแนกปัจจัยที่ช่วยให้ปัจเจกสามารถรับรู้สภาพแวดล้อมได้ดี ซึ่ง ประกอบไปด้วย

1. คุณลักษณะของรูปร่าง (Form Attribute) ได้แก่ *เส้นรอบรูป* (Contour) อาคารที่ตั้งอยู่อย่าง โดดเดี่ยวเด่นชัด *ขนาด* (Size) หรืออาจเป็นคุณลักษณะหนึ่งเดียวในพื้นที่เช่น โรงเรียนใน ชุมชน *รูปร่าง* (Shape) *พื้นผิวของอาคาร* (Surface) ความสว่าง ลักษณะพื้นผิว ความซับซ้อน

2. คุณลักษณะของทัศนวิสัยที่สามารถมองเห็นได้ (Visibility Attribute) ซึ่งขึ้นกับมุมมอง (Viewpoint) ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ตั้ง ระยะเวลาในการมอง ตลอดจน สภาพแวดล้อมของที่ตั้ง ความถี่และขนาดของการจราจรหรือคนเดินถนน
3. การใช้สอย (Use and Significant) อาคารที่มีการใช้สอยบ่อยหรือมีกิจกรรมเฉพาะตัว มีผลต่อการจดจำ เช่น โรงพยาบาลที่มีผู้คนทั่วไปเข้าไปใช้สอยมากจะถูกจดจำได้มาก ในขณะที่พื้นที่สัญลักษณ์ทางศาสนา พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ถูกจดจำได้น้อยกว่า³⁹

จากแนวคิดของแอปเปิลยาร์ดในข้างต้นนี้ จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจ การรับรู้และจดจำที่มีต่อคุณลักษณะทางกายภาพว่ามีผลต่อการรับรู้และจดจำอย่างไร และความเชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะทางกายภาพกับสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมให้เกิดการรับรู้อย่างไร

อย่างไรก็ตาม แนวคิดของแอปเปิลยาร์ดนั้นมาจากการศึกษาเฉพาะในสิ่งก่อสร้างที่เป็นอาคารสูง ในขณะที่ผลการศึกษาคคุณลักษณะทางกายภาพในย่าน บิคอน ฮิลล์ของลินซ์ ได้แสดงถึงกายภาพ องค์ประกอบของเมืองที่ถูกรับรู้และจดจำทั้งในกลุ่มสิ่งก่อสร้างและบริบทแวดล้อม ประกอบกับ สภาพแวดล้อมของพื้นที่ถนนราชดำเนินเป็นพื้นที่ที่มีการควบคุมความสูง มีสิ่งก่อสร้างและบริบทแวดล้อมที่แตกต่างจากพื้นที่ศึกษาของแอปเปิลยาร์ด จึงอาจให้ผลคุณลักษณะทางกายภาพที่ถูกรับรู้ จดจำได้ที่แตกต่างกันออกไปซึ่งผู้วิจัยผู้วิจัยได้ตระหนักถึงข้อแตกต่างนี้และเปิดรับข้อมูลทั้งในส่วน ของสิ่งก่อสร้างและบริบทแวดล้อมของพื้นที่ศึกษา ซึ่งคาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์เพื่อ เสนอแนวทางในการส่งเสริมและควบคุมคุณลักษณะทางกายภาพได้อย่างครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้การศึกษาวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางในการพัฒนารูปแบบทางกายภาพของ เมืองจากความเห็นของปัจเจกผ่านกระบวนการรับรู้และการมองเห็น โดยการเสนอรูปแบบที่มี คุณลักษณะที่เหมาะสมกับพื้นที่ ซึ่งหากมีการกำหนดในการส่งเสริมและควบคุมคุณลักษณะ โดย ผ่านความเห็นชอบของปัจเจกที่อยู่อาศัยและเป็นผู้ใช้สอยในพื้นที่ เชื่อว่าจะเป็นการเอื้อให้เกิดความ ร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชน ทำให้ได้แนวทางปฏิบัติซึ่งน่าจะมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นจาก การที่ชุมชนมีความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการสร้างนโยบายในพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยของตนเอง ดังที่ แจ็ค ลีออน นัสซาร์ (Jack Leon Nasar) ได้กล่าวถึงการศึกษาของ ลินซ์ ว่า

การทำให้เมืองมีเอกลักษณ์ (Identity) และ โครงสร้าง (Structure) ที่ชัดเจน อ่านได้ง่ายนั้น ไม่เพียงพอ เนื่องจากปัจเจกผู้ใช้สอยเมืองนั้น มีความรู้สึกและความเชื่อมโยงกับภาพของ

³⁹ Appleyard, D. (1969). *Why the buildings are Known: A Predictive Tool for Architects and Planner.* (pp. 131-56).

เมือง ทั้งความรู้สึกทางด้านบวกและลบ ดังนั้นความรู้สึกและความหมายต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น
จะเป็นสิ่งที่ประเมินค่าภาพ (Image) ของเมือง⁴⁰

จากแนวคิดของ นัสซาร์ จะเป็นส่วนต่อแยกจากการศึกษาของ ลินซ์และแอปเปิ้ลยาร์ด ซึ่ง
การศึกษาของลินซ์ จะเป็นการหาค่าประกอบของเมืองที่มีผลต่อการรับรู้และจดจำได้ ในส่วนของ
แอปเปิ้ลยาร์ดจะเป็นการอธิบายคุณลักษณะขององค์ประกอบ ว่ามีคุณลักษณะอย่างไรทำให้เกิดการ
จดจำ ในขณะที่นัสซาร์นั้น จะเป็นการสรุปว่าคุณลักษณะใดๆ จะมีความเหมาะสมและไม่เหมาะสม
ที่จะนำไปใช้และควบคุมตามลำดับ โดยประเมินร่วมกับความพึงพอใจของปัจเจกผู้ใช้พื้นที่

การศึกษาคุณลักษณะทางกายภาพและความชื่นชอบ

จากการศึกษาของนัสซาร์ ที่มีการศึกษาการรับรู้และการประเมินค่าทัศนียภาพของที่อยู่อาศัย
(Perception and Evaluation of Residential Street Scenes) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบทาง
กายภาพพื้นที่อยู่อาศัยของเมือง โดยการหาคุณลักษณะกายภาพที่ได้จากการรับรู้และทำการประเมิน
ค่าคุณลักษณะเหล่านั้นเพื่อนำไปสรุปเป็นแนวทางพัฒนา กระบวนการทั้งหมดมีสามขั้นตอนดังนี้

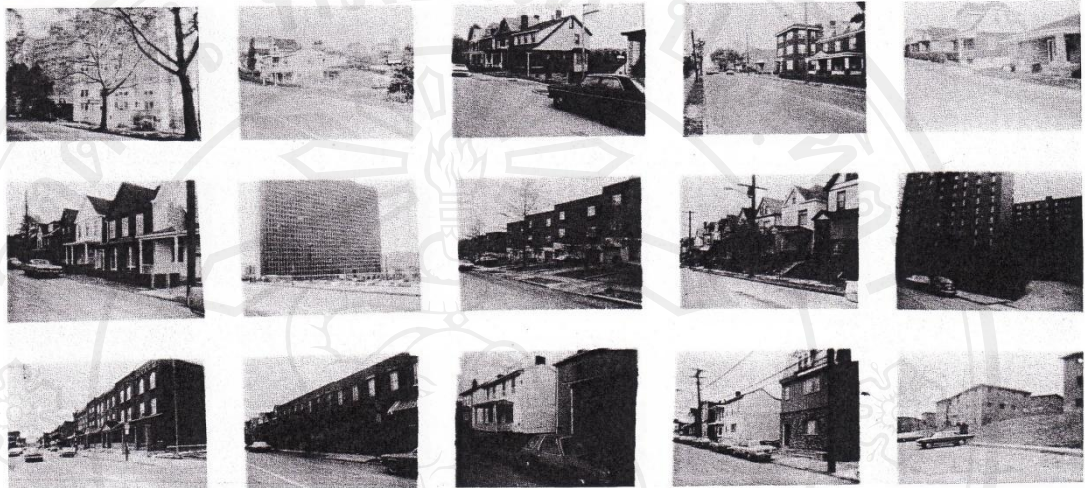
ขั้นตอนที่หนึ่ง ศึกษาการรับรู้คุณลักษณะกายภาพที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยใช้ภาพถ่ายของที่
อยู่อาศัยที่ถูกเลือกแบบสุ่มพร้อมทั้งกำหนดตัวแปรควบคุม ทางด้านมุมมอง สีของภาพ
สภาวะอากาศ เวลาของวันที่ทำการถ่ายภาพ ดังที่แสดงในภาพที่ 2-9 แสดงชุดภาพตัวอย่าง
ที่ถูกใช้ในการศึกษา ให้กลุ่มผู้ทดสอบ 23 คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ทำการจัดกลุ่มภาพที่อยู่
อาศัย 60 ภาพที่มีความคล้ายคลึงกัน

ขั้นตอนที่สอง ทำการหาคุณลักษณะกายภาพที่ปรากฏในภาพในแต่ละกลุ่ม รวมไปถึง
ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ใช้คุณลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้าม 7 คู่คุณลักษณะเป็นกรอบในการ
วัดผล เช่น ความหลากหลาย (Diversity) ความชัดเจน (Clarity) การปิดล้อม (Enclosure)
 เป็นต้น โดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านการวางผัง สถาปนิก และนักศึกษา ทั้งหมด 81 คน

ขั้นตอนที่สาม หาความสัมพันธ์ระหว่างการประเมินค่า และคุณลักษณะที่รับรู้ โดยให้
ประชาชนทั่วไปในละแวกใกล้เคียงพื้นที่ศึกษาจำนวน 104 คนเป็นผู้ประเมิน โดยการให้

⁴⁰Nasar, J. L. (1988). Perception and evaluation of residential street scenes . In Jack L. Nasar (Ed.),
Environmental Aesthetics : Theory, Research & Applications. (pp. 275-289). New York : Cambridge
University Press.

คะแนนภาพคุณลักษณะต่างๆของที่อยู่อาศัย 30 ภาพ ทำให้ทราบถึงคุณลักษณะที่เป็นที่ชื่นชอบและไม่เป็นที่ชื่นชอบนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาที่สนับสนุนและลดคุณลักษณะต่างๆ ตามลำดับ

ภาพที่ 2-9 แสดงชุดภาพตัวอย่างที่ถูกใช้ในการศึกษาของแจ็ก ลีออน นัสซาร์ (Jack Leon Nasar, 1988)

ในการศึกษาของ นัสซาร์ คุณลักษณะทางกายภาพที่ถูกใช้ในการศึกษานี้เป็นคุณลักษณะที่ได้จากการสุ่มเลือกที่อยู่อาศัย แต่ในการศึกษาวิจัยนี้คุณลักษณะต่างๆ จะได้มาจากองค์ประกอบที่ปรากฏอยู่ในจินตภาพสาธารณะ โดยทำการเก็บข้อมูลตามกรอบคิดคุณลักษณะรูปทรงของแอปเปิ้ลยาร์ดเพื่อให้ได้ข้อมูลคุณลักษณะทางกายภาพที่ถูกจำได้ และใช้ชุดข้อมูลนี้ทำการวิเคราะห์กับผลการประเมินค่าความชื่นชอบขององค์ประกอบที่ปรากฏอยู่ในจินตภาพสาธารณะ เพื่อพิจารณาสนับสนุนหรือควบคุมคุณลักษณะทางกายภาพนั้นๆ ในแนวทางการพัฒนาต่อไป

ตัวอย่างงานวิจัยที่ใช้วิธีการประเมินค่าความชื่นชอบของนัสซาร์ในข้างต้น ยกตัวอย่างงานวิจัยการศึกษาใช้ลักษณะพื้นถิ่นบนอาคารตึกแถวในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่จากการรับรู้ของประชาชน โดย ชดา ร่มไทรย์ ซึ่งทำการเก็บข้อมูลคำบรรยายและความชื่นชอบที่มีความละเอียดอยู่ 5 ระดับ (ค่าความชื่นชอบระดับ 1 เป็นค่าที่มีความชื่นชอบต่ำสุด) ของกลุ่มตัวอย่าง 304 คน ที่กล่าวถึงภาพอาคารตึกแถวที่ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนของกายภาพของตึกแถวในแต่ละแบบที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษา แล้วใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis จากคำบรรยายของกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีความถี่มากกว่า 3 คนขึ้นไป ทำการจำแนกออกเป็นหมวดหมู่และประเด็นย่อยๆ ตามลำดับที่สามารถจับกลุ่มภาพที่ถูกรับรู้และตีความหมายได้ 8 มิติด้วยกัน โดยอาศัยรูปแบบ

(style) เป็นเกณฑ์ในการจัดกลุ่มมิติ ยกตัวอย่างเช่น มิติ 02 บ้านไม้โบราณ ที่มีลักษณะร่วมกันคือ การใช้วัสดุไม้หรือมีการใช้โทนสีน้ำตาล มีหลังคาแบบจั่วหรือปั้นหยา เป็นต้น

หมวด	ความถี่	ประเด็น	ความถี่	ประเด็นย่อย	ความถี่	คำบรรยาย	ความถี่
ภาพถ่ายที่ปรากฏ	536	รูปแบบอาคาร	155	ยุคสมัย	108	โบราณ/ รูปแบบเก่า/ บรรยากาศเก่าๆ	100
		การจัดองค์ประกอบ	116	ความเป็นระเบียบ	81	ไม่เป็นระเบียบ/ เกะกะ/ รก/ รุงรัง	75
		เนื้อหา	122	องค์ประกอบอื่นโดยรอบ	97	ต้นไม้/ ธรรมชาติ/ ไม้ประดับ	40
		วัสดุ	44			สายไฟฟ้า	40
สภาพทางกายภาพ	348	สภาพอาคาร	327	อายุ	211	เก่า	211
				การบำรุงรักษา	52	โทรม/ ขาดการปรับปรุง/ ควรปรับปรุง	39
				การประเมิน	41	เก่าไป	33
การตัดสินใจความเห็น	278	ความงาม	170			สวย/ ดูดี/ น่ารัก/ เก๋	139
						ไม่สวย/ ดูไม่ดี/ ไม่เก๋	31

ตารางที่ 2-1 แสดงการจำแนกออกเป็นหมวดหมู่และประเด็นย่อยจากข้อมูลจากคำบรรยายของกลุ่มประชากรตัวอย่าง

จากนั้นทำการวิเคราะห์ประกอบค่าความชื่นชอบที่ได้จากการวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) พิจารณาจากค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการให้คำแนะนำในการใช้คุณลักษณะพื้นถิ่นบนอาคารตึกแถวภายในพื้นที่เมืองเก่าของจังหวัดเชียงใหม่ โดยมิติที่มีค่าเฉลี่ยความชื่นชอบมากที่สุดจะ

ลำดับ	มิติทางกายภาพ	รูปแบบอาคาร (Style) ที่ประชาชนรับรู้ได้	ค่าเฉลี่ยความชื่นชอบ	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
1	มิติ 04 ร้านค้าโบราณ	รูปแบบโบราณ (รูปแบบร้านโบราณ)	3.29	0.71
2	มิติ 05 การตกแต่งด้วยลายฉลุและลายประดับ	รูปแบบโบราณ (ลักษณะเดียว)	3.19	0.74
3	มิติ 01 ตึกแถวใหม่-ทันสมัย	รูปแบบทันสมัย	3.15	0.72
4	มิติ 07 ตึกแถวมีระเบียงลูกกรง	รูปแบบโบราณ (ลักษณะเดียว)	2.91	0.71
5	มิติ 06 ตึกแถวทึบตัน	ไม่ใช่รูปแบบอาคาร	2.90	0.82
6	มิติ 02 บ้านไม้โบราณ	รูปแบบโบราณ (รูปแบบบ้านโบราณ)	2.86	0.73
7	มิติ 08 ตึกแถวสี่ชั้นสะอูดตา	ไม่ใช่รูปแบบอาคาร	2.61	0.72
8	มิติ 03 ตึกแถวแบบยุคโมเดิร์น	รูปแบบยุคโมเดิร์น	2.16	0.64

หมายเหตุ: ส่วนที่แรเงาเป็นส่วนที่ประชาชนรับรู้เรื่องรูปแบบอาคาร (Style)

ตารางที่ 2-2 แสดงค่าเฉลี่ยความชื่นชอบที่มีต่อมิติทางกายภาพ

จากงานวิจัยของชดา ทำให้ทราบถึงแนวทางในการวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis จากคำบรรยายที่ได้จากกลุ่มประชากรตัวอย่าง การจัดหมวดหมู่แยกเป็นประเด็นย่อย การตีความคำบรรยาย รวมถึงในด้านการแบ่งระดับความละเอียดความชื่นชอบและการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะจากค่าเฉลี่ยความชื่นชอบ ซึ่งจะถูกนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับงานวิจัยขั้นนี้ต่อไป

จากแนวทางในการศึกษาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานศึกษาวิจัยนี้ในข้างต้นนำไปสู่วิธีวิจัยของงานวิจัยขั้นนี้ ซึ่งผู้วิจัยใช้ทฤษฎีจินตภาพสาธารณะของลินซ์ เป็นแนวทางหลักเพื่อใช้หาองค์ประกอบตลอดจนคุณลักษณะทางกายภาพที่เป็นที่รับรู้และจดจำได้ของปัจเจกในพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะทำการเก็บข้อมูลจินตภาพของปัจเจกจากกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีประสบการณ์ในพื้นที่ศึกษาอย่างต่ำ 2 ปีและมีการใช้พื้นที่เป็นประจำสม่ำเสมอ 30 คน โดยการสุ่มเลือกปัจเจกกระจายทั่วพื้นที่ศึกษา ผ่านทางการเขียนแผนที่ประกอบกับการสัมภาษณ์ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลองค์ประกอบทางกายภาพตลอดจนคุณลักษณะทางกายภาพที่เป็นที่รับรู้และจดจำ ที่จะถูกนำมาทำการประเมินว่าเป็นข้อมูลที่ได้เป็นการรับรู้ทางกายภาพ ซึ่งข้อมูลองค์ประกอบที่ถูกกล่าวถึงนี้ปัจเจกจะต้องสามารถอธิบายถึงคุณลักษณะทางกายภาพขององค์ประกอบดังกล่าวได้ และนำข้อมูลองค์ประกอบจินตภาพของปัจเจกที่ได้นี้มาคัดกรองเพื่อให้ได้กลุ่มองค์ประกอบที่เป็นจินตภาพสาธารณะของพื้นที่ศึกษา โดยใช้ความถี่จากการกล่าวถึงร้อยละ 25 ขึ้นไปอันเป็นเกณฑ์การขึ้นต่ำที่สอดคล้องกันจากการศึกษาของลินซ์และพอร์เทียส ในการเลือกใช้อัตราองค์ประกอบของเมืองเพื่อนำไปวิเคราะห์คุณลักษณะทางกายภาพในขั้นต่อไป

ในการวิเคราะห์หาคุณลักษณะทางกายภาพองค์ประกอบของเมือง ผู้วิจัยได้ใช้แนวทางการศึกษาของลินซ์ที่อาศัยความสอดคล้องของคุณลักษณะทางกายภาพที่ถูกกล่าวถึงในองค์ประกอบหนึ่งๆ อย่างต่ำ 3 คนเป็นเกณฑ์ที่ช่วยในการคัดกรองคุณลักษณะและจำแนกข้อมูลที่ได้แยกออกเป็นประเด็นต่างๆ จากการวิเคราะห์เนื้อหา Content Analysis โดยอาศัยคุณลักษณะทางกายภาพของสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมและคุณลักษณะทางกายภาพของบริบทแวดล้อมเป็นแนวทางในการจำแนกข้อมูล ทั้งนี้ข้อมูลคุณลักษณะทางกายภาพดังกล่าวจะถูกนำไปใช้ในการวิเคราะห์ร่วมกับปัจจัยคุณลักษณะรูปร่าง (Form Attribute) ที่ศนวิสัยที่สามารถมองเห็นได้ (Visibility Attribute) ของแอปเปิลยาร์ด ในการทำความเข้าใจการรับรู้และจดจำที่มีต่อคุณลักษณะทางกายภาพว่ามีผลต่อการรับรู้และจดจำอย่างไร เพื่อที่จะสามารถสรุปเป็นคุณลักษณะทางกายภาพที่เป็นที่จดจำและอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะทางกายภาพกับสิ่งแวดล้อม

จากผลสรุปคุณลักษณะทางกายภาพที่เป็นที่จดจำและความเชื่อมโยงที่ได้ในข้างต้นนี้ จะถูกนำไปวิเคราะห์ร่วมกับผลการประเมินค่าความชื่นชอบขององค์ประกอบที่ปรากฏอยู่ในจินตภาพสาธารณะตามแนวคิดของนักสซาร์ เพื่อใช้ในการพิจารณาส่งเสริมหรือควบคุม ปรับปรุง คุณลักษณะทางกายภาพนั้นๆ เป็นข้อเสนอแนะเพิ่มเติมตามนโยบาย กฎหมายที่มีผลบังคับใช้ในพื้นที่และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ถนนราชดำเนินต่อไป

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved